

מבעל דף היומי בעיון

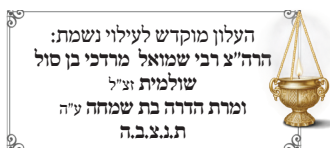
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

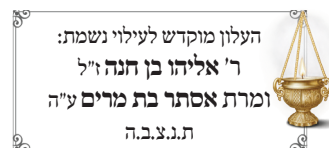
יום א' כ' אייר - שבת כ"ו אייר תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית ז"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

שבועות מ"ה-מ"ט
ועבודה זרה ב'-ג'

בס"ד שבוע פרשת שלח

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

שבועות דף מ"ה ע"א

מאי שנא שכיר דתקיננו ליה רבנן דמשתבע ושקיל וכו'.

אמרו חז"ל כי כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין, אמנם יש שנשבעים ונוטלים מתקנת חכמים ואלו הן השכיר והנגזל והנחבל וחנוני על פנקסו וכשנגדו חשוד על השבועה.

שכיר היינו שעושה מלאכה אצל בעל הבית ובא ותבע שכרו, וא"ל הבעל הבית פרעתך והשכיר אומר לא פרעתני, תקנו חכמים שהשכיר ישבע שבועה כעין של תורה דהיינו בנקיטת חפץ ונוטל מבעל הבית, ואמרן בסוגיין דהטעם הוא דלפעמים ישנו לבעל הבית הרבה פועלים וצריך לשלם לכל אחד שכרו ביום והוא וקשה לו ליכור למי נתן ולמי לא נתן, ומדין תורה הבעל הבית פטור ואף אם הודה במקצת נשבע שבועה דאורייתא ונפטר, וכאן תקנו כנ"ל, ואף על פי שהיה רק שכיר אחד אצל הבעל הבית ולא היה טרוד בריבוי פועלים לא חלקו חכמים בתקנתן ותמיד ישבע השכיר ויטול [סמ"ע], ועיקר טעם התקנה שתקנו כאן יותר מבשאר ענייני מסחר שיש בהם טרדא רבה, הוא משום כדי חייהם דשכירים, דשכיר אל שכר פעולתו הוא נושא את נפשו להחיות נפשו ונפש בני ביתו ממלאכתו, ולכן חסו חז"ל עליו שתהא היכולת בידו לישבע וליטול בע"כ של בעל הבית, ובאמת בדיון הוא שהשכיר ישבע ויטול כי השכיר זוכר יותר שאינו טרוד רק לעצמו. אך לפי זה היה צריך להיות שבשכיר אחד לא יתקנו, אך כיון דעיקר התקנה הוא משום כדי חייו דשכיר לא חילקו.

על כמה ישבע השכיר וכן כל הנשבעין ונוטלין, כתב הרמב"ם [פ"ג מטוען ה"ז] דרבנותיו [הוא הר"י מיגאש לעיל ל"ט ע"ב ד"ה וגרסין] הורו דלא בעינן שתי כסף וגם על פרוטה נשבעים, ודעת הרמב"ם עצמו נוטה דבעינן שתי כסף,

אמנם למעשה פסק [פ"א משכירות ה"ז] כרבנותיו. ודעת הרמב"ן והראב"ד בהשגות כדעת רבותיו של רבינו, וכן כתב הר"ן על הרי"ף בסוגיין. ורבנותינו בעלי הש"ע פסקו גם כן כדעת רבותיו של הרמב"ם.

ומחמת מה שאמרנו שהקילו על השכיר משום חייו, אמרו לקמן [מ"ט ע"א] וכן פסק הרמב"ם [הלכות שכירות פרק י"א ה"ט] וז"ל, שכיר הבא להשבע אין מחמירין עליו ואין מגלגלין עליו כלל אלא נשבע שלא נטל ויטול, ולכל הנשבעין אין מקילין חוץ מן השכיר שמקילין עליו ופותחין לו תחלה ואומרים לו אל תצער עצמך השבע ויטול, אפילו היה שכיר פרוטה אחת ובעל הבית אומר נתתיה לא יטול אלא בשבועה.

וביאר הסמ"ע [ס"ק כ"ה] אריכות הלשון, דהרמב"ם והמחבר לימדונו בזה ג' ענינים. חדא, דאף דבעלמא הבית דין מגלגלין מעצמן אף בלי תביעת התובע, בשכיר אין מגלגלין הבית דין מעצמן עליו. ואח"כ לימדונו דאף אם התובע מבקש שיגלגלו על השכיר והשכיר שותק, אפ"ה בשכיר מקילין ופותחין לו הבית דין ואומרים לו שישבע בלי גלגול, דאין מגלגלין על השכיר. ואח"כ לימדונו כמו שמקילין ופותחין לו בזה לאמר עבורו דאין מגלגלין, כן נמי מקילין ואומרים לו אל תצער עצמך השבע ויטול, אף שאסורין לעשות כן לבעל חוב אחר, ועיין עוד בזה בבית יוסף.

ומבואר בגמרא דתקנה זו אינו אלא כשיש עדים ששכרו ויש עדים שעשה המלאכה ותבעו בזמן וההכחשה ביניהם הוא בפרעון ולא בקציצת המקח, ואם חסר אחד מאלה נשבע הבעל הבית היסט ונפטר, והטעם הוא דאף דעיקר התקנה היתה מפני כדי חייו דשכיר כנ"ל, מכל מקום בלא סברא לא היו מתקנים זה, ותלו הטעם מפני שבעל הבית טרוד בפועליו ושכח אם נתן מעות אם לאו, ואף על פי שהבעל הבית עומד וצווח שלא שכח מ"מ

כולל ומכון ראש פינה:

לא משגחינן ביה, אך כשיש לבעל הבית מיגו א"א לנו לדחותו כשטוען ברי. וכן אם טענת השכיר גרועה ג"כ א"א לנו לסמוך על שכחת הבעל הבית, ולכן אם אין עדים ששכרו ושעשה המלאכה דיש לו להבעל הבית מיגו שלא שכרו או שלא עשה המלאכה מוקמינן אדין תורה, ואף למאן דאמר דלא אמרינן מיגו דהעזה, מ"מ בתקנה זו במיגו כל דהו מוקמינן אדינא [ש"ד] וכן כשיש ריעותא בתביעת השכיר כגון שתבעו אחר זמנו ולא תבעו בזמנו דחזקה שאין שכיר משהה שכרו לאחר זמנו אם לא כשתבעו בזמנו ולא נתנו לו, וכיון שיש ריעותא בטענתו נתחזקה טענת הבעל הבית ונשבע היסת ונפטר. וכן אם ההכחשה הוא בקציצת המקח א"א לקיים תקנה זו, כיון דטעם התקנה הוא שאנו תולין בשכחתו של בעל הבית וקציצה מדכר דכירי אינשי, ולכן אם חסר אחד מכל התנאים שנתבאר המוציא מחבירו עליו הראיה ונשבע הבעל הבית היסת ונפטר, ואם הודה מקצת ישבע שבועה דאורייתא.

וכתב הטור, ואם יש עד אחד ששכרו ובע"ה אומר שפרעו, כתב הרמ"ה שצריך לישבע שבועה דאורייתא וה"ר ישעיה כתב שהשכיר נשבע ונוטל, והרמב"ם כתב שעד אחד אינו כלום ונשבע בע"ה היסת ונפטר, והטור כתב דמסתברא כדברי הרמ"ה, וכן פסק הרמ"א, והמחבר פסק כהרמב"ם.

ומבואר בגמרא [מ"ב ע"א] דאפילו השכיר את עצמו לקטן נשבע השכיר ונוטל אם תובע את הקטן והקטן מכחישו, דאף על פי דלעולם אין מוציאין מיד הקטן, מ"מ בתקנה דשכיר תקנו גם בקטן לטובתו של קטן דאל"כ לא ימצא פועלים כשיצטרך למלאכתו.

ואמרו לקמן [ע"ב] עבר זמנו ולא נתן לו הרי זה אינו נשבע ונוטל, דחזקה אין בעל הבית עובר בבל תלין. וממילא זמנו הוא כל זמן שאין בעל הבית עובר על בל תלין, ומבואר [ח"מ סימן של"ט] דזמן התשלומין של מלאכה שלא יעבור הבעל הבית בלא תלין פעולת שכיר הוא י"ב שעות אחר גמר המלאכה, כגון אם היה שכיר יום זמנו כל הלילה שלאחריו ואם היה שכיר לילה זמנו כל היום שלאחריו, ואפילו נשכר לכמה ימים יש לו מגמר המלאכה י"ב שעות, ועל זמן הזה אמרו חז"ל דחזקה שאין שכיר משהה שכרו והבעל הבית לא יעבור על בל תלין, ולכן התקנה שהתקינו שישבע השכיר ויטול הוי ג"כ על זמן זה, אבל לאחר הזמן הזה אוקמוה אדאורייתא דריעא טענתו מפני החזקה הנ"ל, אא"כ הביא עדים שתבעו באותו הזמן ולא נתן לו, דאז התקנה היא גם אחר הזמן הזה, ומבואר בגמרא [ב"מ ק"ג ע"א] דנשבע ונוטל כנגד אותו היום של תביעה, דא"א לומר דכשתבעו בזמן זה ולא נתן לו שיהא השכיר נאמן לעולם לישבע וליטול דאטו השכיר כשתבעו להבעל הבית בזמנו ולא נתן לו לא יתבענו עוד זמן מרובה [רש"י שם] ואין זה תקנה טובה

שיהא נאמן לעולם לומר לא פרעתי [תוד"ה ולעולם] דאע"ג דהבעל הבית עבר כבר על לא תלין מ"מ האם מוחזק הוא שלא יפרע עד זמן מרובה ולפיכך אמרו חז"ל דגם אחר הזמן אינו נשבע ונוטל רק כנגד אותו זמן של תביעה, כיצד היה עושה עמו ביום שני עד הערב והביא השכיר ראייה שתבעו בלילה שאחריה ולא נתן לו וסוף הלילה היה בחזקת שלא פרעו, גובה כל יום שלישי בשבועה אבל מלילה שאח"כ המוציא מחבירו עליו הראיה ואינו נשבע ונוטל, ואם הביא ראייה שתבעו ביום השלישי גובה בלילה שאח"כ בשבועה וביום ד' המוציא מחבירו עליו הראיה. הביא ראייה שתבעו ביום ד' גובה בלילה שאחריו וכן לעולם. כללו של דבר על אותו יום או לילה שמביא ראייה שלא פרעו יש לו אח"כ זמן לישבע וליטול יום או לילה ואפילו נמשך ימים הרבה. ויש מי שאומר שאם תבעו ביום ב' בערב וביום ג' ולא נתן לו יש לו זמן כל הלילה וכל היום שלאחריו לישבע וליטול [סמ"ע] ויותר מעת לעת אין נותנים לו אפילו נמשכה התביעה ימים הרבה, אבל רוב הפוסקים הסכימו לדיעה ראשונה וכן פסקו האחרונים [ט"ז ואו"ת ונה"מ].

ואמרו לקמן [מ"ז ע"א] דהנותן טליתו לאומן אומר שתי סלע קצצת לי והלה אומר לא קצצתי לך אלא אחת, כל זמן שטלית ביד אומן על בעל הבית להביא ראייה, נתנה לו, בזמנו נשבע ונוטל, עבר זמנו המע"ה. דבקציצת המקח לא היתה התקנה שישבע ויטול, ולכן אם הטלית ביד האומן והוא בעניין שיכול לטעון לקוחה היא בידי, כגון שעדים לא ראוהו בידו בשעת התביעה דיש לו מיגו דהחזרתי לך, הרי האומן נשבע בנקיטת חפץ ונוטל ויכול לטעון שקצץ בשכרו עד כדי דמי הטלית במיגו דאי טעין לקוח הוא בידי, והיה נאמן מפני שלא היו עידי ראייה, ואף על פי שאם היה טוען לקוח הוא בידי לא היה צריך לישבע בנקיטת חפץ אלא היסת, ולמה צריך עתה לישבע בנקיטת חפץ, אמנם כיון שמודה שאינו שלו ותופסו רק למשכון על הדמים שמגיע לו דינו כשאר נשבעין ונוטלין דנשבעין בנקיטת חפץ [סמ"ע] ויש חולקים וס"ל דגם כאן א"צ לישבע אלא היסת כיון שהוא תפוס בהחפץ [ש"ד]. ואם אין הטלית בידו או שאינו יכול לטעון לקוח הוא בידי כגון שעדים ראו הטלית בידו בעת התביעה ואף על פי שלא מסר לו בעדים, המוציא מחבירו עליו הראיה, ואם לא הביא ראייה נשבע בעל הבית בנקיטת חפץ ונפטר, ומה שהצריכוהו לישבע בנקיטת חפץ משום דהאומן אליו נושא את נפשו, דדין שכיר ואומן שוים הן, ומה שהצריכו חכמים לתקן בשכיר שישבע ויטול זהו כשאינו תפוס בהחפץ או שאין לו מיגו אבל כשהוא תפוס ויש לו מיגו גם בלא התקנה נשבע ונוטל כמו אומן. וי"א דבעל הבית אינו נשבע אלא היסת [ש"ד]:

דף מ"ו ע"א

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בטוענו כלים הניטלין תחת כנפיו. אמר רב יהודה ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא וכו'.

דהנגזל הוא אחד מאלו הנשבעים ונוטלים, ומכל מקום בסוגיין אמרו הרבה חילוקים בזה, והרי"ף האריך בזה באופנים השונים, מהם המפורשים בסוגיא, ומהם שדייק הוא מתוך הסוגיא, ונביא כאן את עיקרי דבריו.

כתב הרי"ף, שמועה זו למדנו ממנה כמה שערים. השער הראשון הוא ששנינו הנגזל כיצד היו מעידין אותו שנכנס לתוך ביתו למשכנו שלא ברשות וכו' כגון שהעדים מעידין אותו שנכנס למשכן את חברו ולא היה תחת כנפיו כלום ויצא וכלים מוטלין תחת כנפיו והלך לו לביתו ולא ידעו מה הן כלים שנטל, ואח"כ תבעו זה ואמר לו תן לי כלי שנטלת, והוא אומר לא נטלתי כלום, כיון שעדים מעידין עליו שנטל ואינן יודעין מה הוא והוא אומר לא נטלתי ישבע בעל הבית שכך וכך נטל מביתו ונוטל, ובלבד שיטעון דבר שהוא אמוד בו. ומפני מה אין חברו נשבע שלא נטל כלום מביתו של חברו ונפטר, חדא מפני שהוא גזלן, ועוד לפי שאין מקבלין שבועה להכחיש את העדים, שהרי העדים מעידין עליו שנטל, ואילו היו העדים יודעים מה הוא שנטל היה חייב להחזיר לבעל הבית בלא שבועה, אלא כיון שמעידין שנטל ואינן יודעין מה הוא והוא אומר לא נטלתי כלום הרי זה נשבע ונוטל:

והשער השני, אם ראוהו העדים שיצא וחפץ מוטל לו תחת כנפיו ולא ידעו מה הוא, והלה אומר תן לי שני כלים שנטלת והוא אומר לא נטלתי אלא אחד, אף על פי שאינו מכחיש את העדים שהרי העדים אינן יודעין כמה נטל ואפשר שלא נטל אלא אחד כמה שאמר, כיון שנכנס לביתו של חברו ונטל כלי שלא ברשותו הוי ליה גזלן וישבע הנגזל ששנים נטל מביתו ויטול.

והשער השלישי, אם ראוהו שנכנס למשכן את חברו ויצא ולא ראוהו בשעה שיצא והלה אומר תן לי כלי שנטלת והוא אומר לא נטלתי כלום, אינו נשבע ונוטל, ואף על פי שראוהו שנכנס ליטול, כיון שלא ראוהו שנטל ישבע שבועת היסת שלא נטל כלום ונפטר, דעביד איניש דגזים ולא עביד. אלו ג' שערים בחוקי הממשכן את חברו שלא ברשות:

והשער הרביעי, הא דאמר רב יהודה ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחין הן בידי אינו נאמן, שאינו בעסק הממשכן את חברו שלא ברשות, אלא טעם בפני עצמו הוא, כיון שנכנס לביתו של חברו בפני חברו וראוהו עדים שיצא וכלים טמונין תחת כנפיו ואמר לקוחין הן בידי ואמר לו חברו לא כי אלא שאולין הן בידך ולא

מכרתי לך כלום, אם בעל הבית אינו עשוי למכור את כליו ואותן כלים אין דרך בני אדם להצניען ואותו האיש אינו צנוע אינו נאמן אלא חייב הוא להחזיר את הכלים לבעל הבית וישבע בעל הבית שבועת היסת שלא מכר לו כלום:

והשער החמישי, אם בעל הבית עשוי למכור את כליו, אף על פי שאין זה הלוקח צנוע ואותן כלים אין דרך בני אדם להטמין תחת כנפיהן ואמר לקוחין הן בידי נאמן:

והשער השישי, אם אמר לקוחין הן בידי ולא אמר לו בעל הבית שאולין הן בידך, אלא אמר לו גנובין הן בידך, נאמן לומר לקוחין הן בידי, ואף על פי שאין בעל הבית עשוי למכור את כליו ואותן כלים אין דרך בני אדם להצניען ואותו האיש אינו צנוע, דאחזקי אינשי בגנבי לא מחזקינן:

והשער השביעי, אם אותן הכלים דרך בני אדם להשאילן ולהשכירן וזה אומר שאולין וזה אומר לקוחין, אינו נאמן, ואף על פי שדרך אותו בעל הבית למכור את כליו ואותו האיש צנוע ואותן כלים דרך בני אדם להצניען, דשלח רב הונא בר אבין דברים העשויין להשאיל ולהשכיר ואמר לקוחין הן בידי אינו נאמן:

והשער השמיני, אם היה מוחזק ומפורסם בגניבה וראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחין הן בידי, אם היה בעל הבית שאינו עשוי למכור את כליו ואותן כלים אין דרך בני אדם להטמין ואין דרך אותו האיש להצניע כלים שבידו, אף על פי שזה אומר גנובין וזה אומר לקוחין אינו נאמן, דדייקין טעמא דלא מחזקינן אינשי בגנבי הא מוחזק ועומד מעיקרא מחזקינן:

והשער התשיעי, אם ראוהו שיצא וכלים מגולין בידו ואמר לקוחין הן בידי נאמן, והוא שאינן עשויין להשאיל ולהשכיר, ול"ש בעל הבית עשוי למכור את כליו ולא שנא אינו עשוי למכור את כליו, דאמרין איצטרוכי איצטריך ליה וזבין, דדייקין טעמא דראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחין הן בידי הוא דאינו נאמן הא יצא ולא הטמין תחת כנפיו כיון שאינן מדברים העשויים להשאיל ולהשכיר ואמר לקוחין הן בידי נאמן, ותנן נמי [בבא בתרא מ"ו ע"א] אומן אין לו חזקה, אומן הוא דאין לו חזקה הא אחר יש לו חזקה:

והשער העשירי, אם ראוהו שנטלן מרשות חברו שלא בפניו ואמר לקוחין הן בידי, אינו נאמן, ל"ש הטמין תחת כנפיו ולא שנא לא הטמין, ולא שנא בעל הבית עשוי למכור את כליו ול"ש אינו עשוי למכור את כליו, דהאי שמעתא דרב יהודה בדאיתא לבעל הבית גביה עסקין, והאריך הרי"ף להוכיח מכמה מקומות דכל היכא דאינו בפני בעל הבית אינו נאמן, עיי"ש.

ומה שהוצרך הרי"ף להאריך באופן האחרון ולהרבות בראיות, הוא מחמת שהגאון חולק על זה, וז"ל הרי"ף, והא מלתא פשיטתא היא ולית ביה ספיקתא, והאי דאיצטריכין לפרושה משום דחזינן תשובה משמא דגאון דשאלו מקמיה בעסק חד גברא דא"ל לחבריה אית לי חד סהדא דאתית לביתאי ופתחת ליה דלאו באנפאי ושקלת מיניה חד טעונא דכיתנא, וא"ל אידך אין פתחי ושקלי ואת אמרת לי שקליה בחושבנא דאית לך גבאי [דבעל הבית טען שיש לו עד אחד שנכנס פלוני לביתו ולקח משאוי אחד של פשתן, והלה טוען שבאמת לקח, אבל ברשותו של בעל הבית, שאמר לו שיקח על חשבון מה שהוא חייב לו]. וקא מהדר להו גאון דליכא עליה אלא שבועת היסט דלא שקל אלא ידידה, והוסיף עוד הגאון שאפילו היו שם שני עדים דינא הכי. וכתב על זה הרי"ף דודאי שגגה הוא וליכא למיסמך עלה דהאי שמעתא, דרב יהודה בדאיתיה לבעל הבית בביתיה אמירה ואיהו קא מסר לה ניהליה כדברירנן, ובאופן דהגאון הואיל וכל מאי דאיתיה בביתיה דאיניש ברשותיה ובחזקתיה קאי, ולא מצי איניש לאפוקי מיניה מידי אלא בראיה, ואם היו שני עדים היה צריך להחזיר בלא שבועה, וכאן שיש עד אחד הרי הוא כעובדא דנסכא דרבי אבא שצריך להשבע להכחיש העד, וכיון שהודה שלקח מביתו הוה ליה מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע וכל המחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם. וכן פסק בשולחן ערוך [חו"מ סימן צ' סעיף י"ד].

ומבואר במשנה ובגמרא דעשו תקנה זו בנחבל שנשבע ונוטל, כיצד הרי שראו עדים שנכנס לרשותו של חברו שלם ויצא חבול ולא ראוהו בשעה שחבל בו, וזה אומר חבל בי וזה אומר שבעצמו חבל, הרי זה נשבע ונוטל כפי החבלה, ואם יש הוכחה שזה חבל בו, כגון שהיתה החבלה במקום שא"א לחבול בעצמו, כגון שהיה נשוך בין כתיפיו וכיוצא בזה ואיש אחר לא היה שם, ולא יכולה להיות סיבה אחרת לחבלה כזו, הרי זה נוטל בלא שבועה, ואפילו כשישנם עוד אנשים, אך ברור לעדים שאותם אחרים לא חבלו בו, הרי זה נוטל בלא שבועה. וכתב הסמ"ע דכל זה דווקא כשהחובל והנחבל היו רבים זה עם זה, אבל אם לא ראו אותם רבים זה עם זה אינו נוטל אלא כשהדבר ברור ומבורר ואז נוטל בלא שבועה. ואם לא היו עדים כלל בדבר החבלה והחובל הודה מעצמו שחבלו אלא שאומר שהנחבל התחיל בו להכותו נאמן במיגו שלא היה מודה [שם].

ועוד אמרו במשנה ובגמרא דאחד מהנשבעים ונוטלים הוא החשוד על השבועה, דהחשוד על השבועה אין משיבין אותו לא שבועה דאורייתא ולא שבועת המשנה ולא היסט, ואפילו התובע אומר אני אקבל שבועתו אין שומעין לו [שו"ע חו"מ סימן צ"ב], ואף במקום שע"י זה יגיע היזק לתובע, כגון במקום שאין מהפכין על שכנגדו שישבע ויטול, ונמצא שזה החשוד נפטר בלא שבועה,

עם כל זה אין מניחין אותו לישבע מפני חילול ד', דכיון שהוא חשוד לישבע לשקר איך ניתן לו לכתחילה להוציא שבועה לשוא ח"ו [סמ"ע].

חשוד נקרא מי שנשבע לשקר בין שנשבע לשקר בשבועת העדות שהשביעוהו להגיד איזו עדות ולא הגיד ונתוודע שידע מהעדות, ובין שנשבע שבועת הפקדון, שנשבע שפלוני לא הפקיד אצלו ונתברר שהפקיד אצלו, ואם יש עדים שהיה בידו הפקדון בעת שכפר לו נפסל מיד אף בלא שבועה, ולא דווקא שבועת עדות ופקדון שזהו רע לשמים ולבריות, אלא אפילו עבר על שבועת שוא או שבועת ביטוי, כגון שנשבע שאכל ולא אכל או שלא אכל ואכל או שנשבע על להבא שיאכל ולא אכל או שלא יאכל ואכל דהוא רע לשמים ולא לבריות, גם כן נפסל אך י"א דווקא בשבועה דלשעבר נפסל כמו אכלתי ולא אכלתי, דבשעה שיצאה השבועה מפיו יצאה לשקר, אבל בשבועה דלהבא כגון שאוכל ולא אוכל לא נפסל, מפני שבשעה שנשבע לא נשבע לשקר שהיה בדעתו לקיים ואח"כ תקפו יצריו לעבור, והוי כשאר עבירה, אבל אינו חשוד עדיין שיוציא שבועה לשקר מפיו ושהשקר יהיה בעת השבועה. אמנם בסמוך מבואר דגם בשאר עבירות נפסל, ואם כן למה באופן זה אינו נפסל, דאפשר דעבירה זו קילא ליה כיון דהוא אסרה על עצמו ולא התורה אסרתו, ולא נראה לבני האדם שתהא שוה לכל עבירות של תורה [סמ"ע].

וכן הפסול לעדות מחמת עבירה בין עבירה של תורה כמלוה בריבית או אוכל טריפות וכיוצא בהם בין עבירה של דבריהם כגון מפריחי יונים ומשחקי בקוביא נקרא חשוד, וי"א דהמגביה ידו על חברו להכותו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע עד שישבו מרשעו ויקבל דין. וכתב ערוך השולחן דבזמא"ז קשה להורות כן, דלא נראה להרבה אנשים שיש בזה עבירה, אבל הרגיל להכות חברו או אשתו וודאי שהוא חשוד.

ותקנו חכמים שהחשוד על השבועה ונתחייב שבועה דאורייתא ישבע שכנגדו ויטול, דכיון דהתורה הטילה עליו שבועה והוא אינו יכול לישבע ישבע שכנגדו ויטול, ומה שהצריכו לשכנגדו שבועה, ולא אמרינן שמתוך שאינו יכול להשבע משלם, הוא לפי שהוא רצונו לישבע ואומר שיכול לישבע אלא שאנחנו אין אנו מניחים אותו, ואיך נחייבו לשלם בלתי שבועת השכנגדו.

ודווקא כשטוען התובע טענת וודאי והוא מודה מקצת או שתובעו ע"פ עד אחד שצריך לישבע להכחיש את העד, וכשהוא חשוד נשבע השכנגדו ונוטל, אבל בטענת ספק שאין השכנגדו יכול לישבע, כמו בשבועות שומרים שהשומר חשוד וטוען שהפקדון נגנב או נאבד והמפקיד אינו יכול לישבע שלא כן הוא שהרי אינו יודע וודאי שפשע בו או ששלח בו יד, פטור השומר בלא שבועה

ואין דנין בזה מתוך שאינו יכול לישבע, ולכן אם בעל הפקדון טוען טענת ברי שפשע או שלח בו יד הרי התובע נשבע כתקנת חכמים ונוטל:

וכל זה בשבועה דאורייתא, אבל בשבועות דרבנן כשהוא חשוד, אם הוא מהנשבעים ונוטלים אינו יכול לא לישבע וליטול ולא להפך זו על הנתבע, דכיון דהשבועה היא רק דרבנן והתקנה שבחשוד יישבע השכנגדו ג"כ הוא דרבנן, לא עשו תקנה לתקנה, ולפיכך אינה אלא כשאר טענות שהנתבע נשבע היסת ונפטר.

ואמרו במשנה [מ"ה ע"א], היו שניהן חשודין חזרה השבועה למקומה, דברי רבי יוסי, רבי מאיר אומר יחלוקו. וכאן [מ"ז ע"א] א"ר אמי רבותינו שבבבל אמרו חזרה שבועה לסיני, רבותינו שבארץ ישראל אמרו חזרה שבועה למחויב לה. ולהלכה אמרו אמר רב יוסף בר מניומי עבד רב נחמן עובדא יחלוקו.

וכתב הרמב"ן, וכתב רבינו הגדול ז"ל [הרי"ף] דהלכתא כרבי אבא דחזרה שבועה למחויב לה וליתא לדרב נחמן דאמר יחלוקו דאיהו פליג אדרבי אבא, ודחה מה שכתב רבינו הא"י גאון ז"ל בשערי השבועות שלו דליתא לדרבי אבא וקי"ל כרב נחמן. ור"ת ז"ל היה אומר דהלכה כרב נחמן, דרב נחמן עצמו סבר לה לדרבי אבא, אלא דאיהו סבר דהכא שניהם מחויבים שבועה הם ומש"ה מפסיד כל אחד מחצה. והרמב"ן דחה סברתו וסבירא ליה דרב נחמן פליג אדרבי אבא, וממילא הכי הלכתא. וכן כתב הריטב"א ז"ל, וכל הגאונים ז"ל הסכימו שאין הלכה כרבי יוסי ולא כרב נחמן, אלא כרבי מאיר וכרבי אבא דאמרו חזרה שבועה למחויב לה דסוגיין כוותיה בכוליה תלמודא, ונראה מדבריהם ז"ל דרבי יוסי ורב נחמן לית להו כוותיה דרבי אבא, ואם כן צריך לשאול מאי טעמא דרבי יוסי ורב נחמן, וי"ל דרבי יוסי ורב נחמן מספקא להו דינא בכל מחויב שבועה שאינו יכול לישבע אי אמרינן חזרה שבועה לסיני או חזרה שבועה למחויב לה, וכן כתב מורי הרשב"א ז"ל בתשובה. והביא שם דעת רבינו תם וכתב דבעל המאור גם כן הכי סבירא ליה, וסיים דאנו אין לנו אלא דברי הגאונים ז"ל שדבריהם דברי קבלה, עיי"ש שהאריך בביאור הסוגיא.

ולהלכה בשבועה דאורייתא כששניהם חשודים פסק בשו"ע דחזרה השבועה להנתבע כדין התורה ומתוך שאינו יכול לישבע משלם, ואף על פי שכתבנו דאין דנין בחשוד דין זה זהו כשיש תקנה שהשכנגדו יישבע ויטול, אבל כששניהם חשודים בע"כ דנים כן, וי"א [טור בשם רב האי והרא"ש ומרדכי ור"ת], דיחלוקו דכיון שהמניעה משניהם למה יפסיד הנתבע כולו והרי הוא עומד וצווח שרצונו לישבע ואנו אין מניחים אותו לפיכך יסבלו הנזק בשוה, וכן הכריע הרמ"א:

ורבינו ירוחם [נ"ל ח"ב] כתב דזה שתקנו חכמים בחשוד שהשכנגדו נשבע ונוטל היינו דווקא שלא היה יודע השכנגדו בעת שעשה העסק עמו שהוא חשוד, אבל אם ידע מזה נפטר בלא שבועה, דאל"כ כל אחד יעשה עסק עם החשוד בכדי שיחייבנו שבועה וישבע הוא ויטול, והביאו הרמ"א, והביא דיש חולקים בזה [תשובת הרא"ש כלל י"א סימן א']. דאין ממש בחשש זה דלא נחשדו ישראל ח"ו לישבע על שקר וליטול, וא"כ למה יעשה כן. ובאורים ותומים הכריע דשני דיעות אלו לא פליגי כלל דוודאי בהלואות ובעסקים הדין כהיש חולקים מהטעם שנתבאר, ודיעה ראשונה היא רק בפקדון כשהפקיד אצל החשוד ותבע ממנו הפקדון והודה במקצתו דבזה וודאי סביר וקביל כיון שהאמינו ולמה לנו לעשות תקנה בפקדון, לפיכך כל טענה בפקדון כשהמפקיד ידע שהוא חשוד לא עשו תקנה זו.

דף מ"ז ע"ב

שמעון בן טרפון אומר שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד שהשבועה חלה על שניהם.

מרביתנו חננאל משמע דהיינו דודאי יש עוון שבועה על אחד מהם, דאי אפשר שאין אחד מהן על שקר או התובע תובע מה שאין לו עליו ומשביעו בחנם לפיכך השבועה חלה על המשביע בחנם, וזה החידוש דאף המשביע בחנם הוא בעוון זה של שבועה הואיל והשביעו בחנם, אבל אין הכוונה ששניהם נענשים. וכן כתב המאירי דשניהם ר"ל זה או זה, שאם נשבע על שקר חלה על הנשבע ואם נשבע באמת חלה על המשביע. וכתב די"מ חלה על שניהם בבת אחת, ופירושה כשנשבע לשקר שהיא חלה אף על התובע המניחו לישבע ויודע בשקריותו, וכתב דלא יראה כן. והוא דעת התוספות שנענש המשביע אפילו הדין עמו, וכתב החתם סופר דהטעם דלא ה"ל להשתתף עם אנשים רעים כאלו, וה"ל לכל שארי עבירות שבתורה שנעשים ע"י צדיק אזי גם הוא נענש.

וביאר החתם סופר לפי זה את המאמר הבא שמעון בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר נואף מנין, ת"ל לא תנאף לא תנאף. וביאר רש"י כפשוטו שמסרסר לו בעבירה, והמאירי כתב דהוא לכל מי שמסייע ידי עוברי עבירה ונותן מקום לחוטא לעבור או שהוא משתדל בשבילו בכך הרי זה בכלל העונש וחייב בדיני שמים, והוא שאמרו אזהרה לעוקב אחר נואף מנין שנ' לא תנאף קרי ביה לא תנאף, וכן כל כיוצא בזה. אמנם לפי זה קשה מה החידוש בזה שצריך להביא פסוק מיוחד על ענין זה דוקא, וכתב החתם סופר דגם הא דמיייתי עוקב אחר הנואף יש לפרשו דלא כפירוש רש"י שהוא דחוק. אלא עוקב הוא מלשון אורב, דהוא אזהרה שלא יהיה אורב ביותר על אשתו לשומרה מניאוף, כמ"ש חז"ל על אשתו של פפוס בן יהודה, שעל ידי כן מרגילה לניאוף

מפני שחיובו של פועל ברור יותר, דלהם וודאי מגיע בעד המלאכה, וכל זמן שלא נשבע החנווני אין כאן חיוב שבועה על הפועלים כלל, וביחד לא ישבעו דנראה שבועת שקר להדיא, אלא תחלה ישבע החנווני ואח"כ הפועלים.

דף מ"ה ע"א

תניא א"ר יהודה אימתי בזמן שהפירות צבורין ומונחין ושניהן עוררין עליהן, אבל הפשילין בקופתו לאחוריו המע"ה.

[חושן משפט סימן צ"א] אמר לחנווני תן לי בדינר פירות ונתן לו, ותובע החנווני את הדינר ואומר הלוקח נתתו לך והשלכתו לתוך כיסך, אם הפירות עדיין ברשותו של חנווני נשבע היסת ונפטר, דכיון שהפירות עדיין ברשותו נקרא הוא מוחזק והלוקח בא להוציא ועליו הראיה, ולכן נשבע החנווני היסת ונפטר שלא ליתן הפירות אא"כ ישלם לו הדינר. ואם כבר באו הפירות לרשותו של לוקח נשבע הלוקח היסת ונפטר, דהרי עתה הוא מוחזק, ואם אינם ברשות שניהם כגון שהוציאן מהחנות ומונחים ברה"ר נשבע הלוקח שבועה בנקיטת חפץ ונוטל הפירות. ולמה חשבינן אותו יותר למוחזק, מפני שהחנווני מודה לו שהוציאו הפירות מרשותו בשביל זה הלוקח, אלא שטוען שעדיין לא קיבל ממנו הדינר, והרי החנווני כאילו בא להוציא מיד הלוקח, ועכ"ז אין הלוקח נפטר בהיסת מפני שאינו מוחזק ממש, ולכן דינו ככל הנשבעין ונוטלין שנשבעין בנקיטת חפץ.

ואם הלוקח נתן הדינר להחנווני ובא ליטול פירות המונחים ברה"ר כי טוען שפירות אלו הוציא החנווני למענו בעד הדינר, והחנווני אומר שהפירות שבעד הדינר כבר נתתם לך והולכתם לביתך, ופירות אלו לא בשבילך הוצאתים, נשבע החנווני בנקיטת חפץ שכן הוא ונוטל פירותיו, שהרי לא הודה שמכרן לו והפירות בחזקת החנווני, ולכן נשבע ונוטל, ומפני שמונחים ברה"ר ואינו מוחזק ממש לכן צריך לישבע בנקיטת חפץ.

רב ושמואל דאמרי תרווייהו לא שנו אלא שמת מלוה בחיי לוח, אבל מת לוח בחיי מלוה כבר נתחייב מלוה לבני לוח שבועה, ואין אדם מוריש שבועה לבניו. שלחיה קמיה דרבי אלעזר שבועה זו מה טיבה שלא להו יורשין שנשבעין שבועת יורשין ונוטלין. [ע"ב] אמר רב חמא השתא דלא איתמר הלכתא לא כרב ושמואל ולא כרבי אלעזר, האי דיינא דעבד כרב ושמואל עבד, דעבד כרבי אלעזר עבד.

דעת רב ושמואל דזה שיורשי המלוה נשבעין ונוטלין מיורשי הלוח אינו אלא כשמת המלוה ואח"כ מת הלוח, אבל מת לוח בחיי מלוה ואח"כ מת המלוה קודם שנשבע אין היורשים בין שהם בנים ובין שהם אחים או שארי קרובים שיורשים אותם מדינא נוטלים כלום

ביותר כשסוגר דלת לפניה ויוצא, ואי תימא מה יעשה שמכיר בה שאינה כשירה ולא סגי בלאו הכי, אם כן פשיטא שנענש שהיה לו לבודקה קודם שנשאה דומיא דשבועת ה' תהיה בין שניהם דלעיל מיניה. ועיין שם עוד בדבריו שקישר כל המימרות של שמעון בן טרפון זו לזו.

עד הנהר הגדול נהר פרת שמעון בן טרפון אומר קרב לגבי דהינא ואידהן. דבי רבי ישמעאל תנא עבד מלך כמלך.

י"ל מאי נפקותא איכא בין דברי תנא דבי רבי ישמעאל לבין טעם רבי שמעון בן טרפון. וכתב הבן יהוידע דנ"ל דידוע קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, ואפילו בשניה שהיתה בימי עזרא הסופר ע"ה לא קדשו כל המקומות ונשארו אותם שבסוף הגבול הסמוכים לנהר פרת שלא קדשו, לכן לפי טעם רבי שמעון בן טרפון שאמר קרב לגבי דהינא ואידהן, י"ל לא זכה פרת לכבוד זה של תואר הגדול אלא בבנינה של ארץ דנתקדשו קרקעות שלה לשעתה, אבל בחורבנה דלא קדשה וליכא דיהנא, לא אדהן פרת לקראו בתואר גדול, אבל לתנא דבי רבי ישמעאל דאמר עבד מלך כמלך, קונה תואר הגדול גם בחורבנה, כי גם בחורבנה פרת עבד מלך הוא דמשמש את א"י יען כי בו מסויים הגבול שלה:

אמר רבא פועלים נשבעין לבעל הבית במעמד חנווני, כי היכי דליכספו מיניה.

[חושן משפט סימן צ"א] תקנת חכמים היתה שחנווני על פנקסו נשבע ונוטל, ואין הפירוש שאם החנווני ימצא כתוב על פנקסו שראובן חייב לו מנה שיטול בשבועה, אלא הפירוש הוא דווקא במקום שיש ראייה לתביעתו ויש רגלים לדבר, כיצד בעל הבית שאמר לחנווני תן לפועליי סלע והבעל הבית מודה שא"ל כן או שיש עדים על זה, והחנווני אומר נתתי להם והפועלים אומרים לא קבלנו ממך כלום, דמדינא לא היה צריך לשלם לחנווני כיון דפועלים אומרים שלא קבלו, ודמי קצת לאומר איני יודע אם נתחייבתי לך, אבל תקנת חכמים היתה ששניהם נשבעים ונוטלים מבעל הבית, ואף שאחד מהם ישבע לשקר מ"מ לא רצו חכמים להפסיד להבעל הבית עד שישבעו שניהם, ולמה תקנו כן משום דהחנווני יכול לומר לו מה לי ולשבועת פועליך, הלא לא אמרת לי שאתן להם בפני עדים ומה אני חייב בדבר, ולהפועלים פשיטא שחייב לשלם שהרי חיובן ברור ואינו יודע אם פרע להם, שהרי אומרים שהחנווני לא נתן להם ואין מאמינים לו על שבועתו, והוי כאומר איני יודע אם פרעתך, ולפיכך שניהם נשבעים ונוטלין מבעל הבית, והוא יכול להכריחם שישבעו זה בפני זה כדי שיתבייש השקרן בפני מי שיוודע שקרו ואפשר שיוודה האמת. ובדיעבד אם נשבעו זה שלא בפני זה א"צ לחזור ולישבע [ב"ה], והשבועה היא בנקיטת חפץ כעין של תורה, דכל הנשבעים ונוטלין הוי שבועתן כשל תורה. וכששניהם נשבעים נשבע החנווני תחלה

קרעוהו ובא אח"כ לבית דין אחר וגבו בו מה שעשו עשוי. וביאר הלבוש הטעם לדבר זה שאין דומה לו כמעט בכל דיני ממונות, כי גם חכמי התלמוד נחלקו בדין זה, ולכן גזרו ואמרו דלכתחלה יפסוק הדיין שלא לגבות בו ואם גבה בו מה שגבה גבה ושללא ללמוד מזה לדינים אחרים כיוצא בו. ועין עוד בערוך השלחן שהאריך בטעם דין זה.

דף מ"ח ע"ב

ואלו נשבעין שלא בטענת ברי אלא בטענת שמא השותפין והאריסין.

[חושן משפט סימן צ"ג] אף על פי שאין נשבעין על טענות ספק לבד בשומרין שחייבה התורה שם מ"מ תקנו רבותינו ז"ל על כמה עניינים לישבע אפילו בטענת שמא, ולמה תקנו כן, מפני שכל אלו מורים לנפשם היתר לגזול מחבירו בטענה שרשאים המה לקבל בעד טרחתם אף בלתי ידיעת בעל הממון, ולכן הטילו חכמים עליהם שבועה מפני שזה הספק יש לו פנים שיחשדנו, וכתב הט"ז דהוא דוקא כשהוא חשוד בעיני התובע ויש לו קצת הוכחה, אבל אם מודה שאין לו שום הוכחה אינו משביעו. ודעת ערוך השלחן דמשביעין בכל אלו בין בטענת ברי ובין בטענת שמא ואפילו אין לו שום הוכחה שהעלים ממנו.

ואלו הן שנשבעין על טענת ספק, השותפים והאריסים והאפטרופסים שמינו אותם בית דין על יתומים, אבל מנוהו אבי היתומים בחייו לא ישבע, דאם נצרכו שבועה לא יתרצה להיות אפטרופוס, ובמינוהו בית דין לא חיישינן לזה מפני שהוא כבוד להאפטרופוס כשבית דין ממנים אותו ולא ימנע מלהיות אפטרופוס אף כשיתחייב שבועה.

כשבא להשביעו משביעו בנקיטת חפץ שמא גזל מחלקו או שמא עיכב משלו כלום או שמא לא דקדק בחשבון שביניהם וישבע על כל זה שלא גזל ולא עיכב ודקדק בהחשבון, ואין כל אחד מאלו נשבע בטענת ספק עד שיחשוד המשביעו אותו בשתי מעין כסף הן קרן הן ריוח, דגם ריוח הוא כקרן ולא תקנו חז"ל שבועה זו שתחול על פחות ממה שחייבה התורה במודה מקצת, והודאה מקצת א"צ כאן, וכל אלו יכול להשביעם אימתי שירצה ואין צריכים להמתין עד שיחלוקו ולהשביעם לבסוף.

מסכת עבודה זרה

פרק ראשון

דף ב' ע"א

אפילו בשבועה, מפני שכבר נתחייב המלוה שבועה ליורשי הלוה כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים ואין אדם מוריש ליורשיו ממון שלא היה יכול לגבותו בלא שבועה שחייבוהו בית דין, ועיקר הטעם הוא כיון דאין גובין מיתומים אלא בשבועת וודאי שלא נפרע ממורישם, וכל זמן שאין כאן שבועה זו אין להם שום זכות בהממון, ולכן אם באמת יודעים היורשים שלא נפרע מורישם ויכולים לישבע שבועת וודאי כמורישם גובין הם ג"כ בשבועה זו. ויש מי שאומר שהטעם הוא מפני שאין בו כח להוריש ממון כזה דהוה כדבר שאין בו ממש כיון שאין ביכולתו לגבות אלא בשבועה, ולפ"ז אפילו אם ביכולתם לישבע שבועת וודאי אין גובין.

ולפי מה שנתבאר היה לנו לומר בכל ממון שהניח המלוה ליורשיו שלא היה יכול לגבות אלא בשבועת בית דין שלא נפרע אינו מוריש אותם ליורשיו כשאין יכולים לישבע שבועת וודאי, כגון בפוגם שטרו ומת קודם שנשבע, דהיה חייב שבועה אף כשאין הלוה תובעו, וכן כשעד אחד מעיד שהשטר פרוע ומת קודם שנשבע להכחישו, וכן הבא ליפרע מלקוחות או שלא בפני הלוה, דבכולם אינו גובה אלא בשבועה שבית דין מחייבים אותו וכשמת נאמר אין אדם מוריש שבועה לבניו, אבל אמרו חכמים [ע"ב] דהבו דלא לוסף עלה, שאין למידין מדין זה לכל הדינין, ודווקא ביתומים מיתומים אמרו כן אבל בכל אלו נשבעים היורשים שבועת היורשים ונוטלים, וכיצד נשבעים שבועה שלא פקדנו אבא ע"י אחר ושללא אמר לנו בפיו ולא מצינו בשטרותיו של אבא ששטר זה פרוע, ובפוגם נשבעים שלא מצאנו שכל השטר פרוע וגובים כל השטר, ובפוגם גובים שאר השטר בין מהלוה בין מיורשיו, וכן כשיש שני עדים שמעידים שהשטר נפרע מקצתו נשבעים שלא פקדנו אבא שיש ממנו פרוע יותר ממה שהעדים מעידים ואביהם אם היה חי היה צריך לישבע שבועת וודאי. ועוד אמרו חכמים דדיין שהשביע את יורשי המלוה שבועת היורשים וגבה להם חובם מה שעשה עשוי ואין מוציאין מידם, והטעם בכ"ז לפי שאין הטעם חזק כל כך שעל ידי שאין יכולים לישבע שבועת וודאי יפסידו ממנם, ולכן לא החזיקו בטעם זה רק בבאים לגבות מיורשי הלוה ולא בשארי דברים הדומים לזה, ואף גם בדין זה עצמו לא העמידו חכמים דבריהם ואמרו דאם תפסו תפסו, וכן אם הדיין הוציא ממון בשבועת היורשים מה שעשה עשוי.

ועוד אמרו לקמן דשט"ח של יתומים הבאים ליפרע מיתומים שמת אביהם הלוה תחלה אין מגבין בו ואין קורעין אותו דשמא יתפסו או יבואו לאיזה דיין שיגבה בו. ודווקא האפטרופוס או הבית דין המשגיחים על נכסי היתומים אין קורעין השטר, אבל הבית דין שבא לפנייהם הדין שבאו יורשי המלוה ויורשי הלוה וודאי דקורעין אותו כיון שצריכים לפסוק שאין גובים בו, מיהו אם לא

אמר רבי יהושע בן לוי כל מצות שישראל עושין בעולם הזה הן באות ומעידות עליהם לעולם הבא.

ומדוע נקט כל, וכי הקב"ה מקפח שכר בריה, וכתב הבן יהוידע דנ"ל דנקיט תיבת כל, לומר בין מצות דאורייתא בין מצות דרבנן בין הידור מצוה, מכולם נבראים מלאכים כפי המדרגה של אותה מצוה, ואותם המלאכים באים ומעידים עליהם, שנאמר יתנו עדיהם ויצדקו, עדיהם לשון עדי וקשוט, כמו את עדים מהר חורב [שמות ל"ג]. דכוחות הקדושה הנבראים מן המצות הם עדי וקשוט לבעליהם. גם אמר הן באות ומעידות, רמז בתיבת הן לומר דאין הדבר כמו בית דין של מטה שהבעל דין הוא מביא את עדיו לזכות את עצמו, אלא כאן הן באות מאליהן, על דרך שאמר הכתוב [ישעיה נ"ח ח'] והלך לפניך צדקך, גם פירש ואמר שעושין ישראל, לשלול בני נח, דאין נברא כח קדוש ממצותם:

לעתיד לבא מביא הקב"ה לספר תורה ומניחו בחיקו וגו'.

ומדוע מניח ספר תורה בחיקו, כתב בן יהוידע דנראה ענין זה הוא על דרך שאמר הכתוב [יהושע י"ב י"א] וביד הנביאים אדמה, והכונה כאן שיהיה נדמה לעיני נשמות הצדיקים והמלאכים כך, כדי להורות ולהודיע בזה שכל מצוה ומצוה שעשו ישראל ואפילו גדר וסייג, לכולם יש רמז ושורש בספר תורה:

ורבינו המהר"ל כתב דמה שכתב לעתיד לבא היינו כי שכר מצות בהאי עלמא ליכא, ודוקא לעתיד יש שכר מצות. ולפיכך אמר שהקב"ה מניח ס"ת בחיקו, ור"ל כי התורה היא מן השם יתברך, לכך היא בו יתברך כמו מי שמניח דבר בחיקו שהוא נקרא חיקו על שם שהחיק מחוקה וחקוקה אצלו וכך הס"ת היא חקוקה אצל השם יתברך ולפיכך מניח הס"ת בחיקו. ואמר כל מי שעסק בזה יבא ויקבל שכרו, כי ע"י התורה שהיא בחיקו של השם יתברך וקרובה אצלו, העוסק בה ג"כ קרוב אל השם יתברך, ומי שהוא קרוב אל השם יתברך ראוי שיקבל שכרו מן השם יתברך.

מתקבצים ובאים עובדי כוכבים בערבוביא.

כתב הבן יהוידע, הכונה קאי על השרים שלהם וגונדא דילהון שבאים בערבוביא, כי זה טבעם ומזגם מצד שרשם, וזהו חשקם ותאותם לערבב ולסכסך, וכך דרכו של בדאי:

מי איכא ערבוביא קמיה.

כתב רבינו המהר"ל, כי הוא יתברך יודע כל האומות כאחד ואין ערבוביא לפניו, כי הוא יתברך היוצר יחד לבם ומבין כל מעשיהם כאחד, וכדאמרין בר"ה (י"ח א') וכולם נסקרין בסקירה אחת, וא"כ אין ערבוביא לפניו כלל כאשר מבין אל כל מעשיהם כאחד. ומתרץ כי היכי

דלשמעו אנהו, ר"ל קבלת הדין הוא לכל אחד בלבד. ולפיכך כל אחד נכנס בפני עצמו, כדי שיקבל דין שלו בפני עצמו כל אחד ואחד. ואין הפי' מה שאמר נכנס תחלה ואח"כ נכנסו האחרים על קדימת הזמן, רק על קדימת המעלה.

במה עסקתם ואמרו הרבה שווקים וכו' כל מה שעשינו לא עשינו רק כדי שיעסקו ישראל בתורה.

כתב רבינו המהר"ל, דאין הפירוש שאומרים כי כוונתנו היתה בשביל ישראל, רק כי השם יתברך סדר זה לאדום בשביל ישראל שיהיו ישראל עוסקים בתורה, כי אם לא כן לא היה ראוי שיהיה זה בעולם רק כי השם יתברך סדר זה לאדום בשביל ישראל. ומפני כך אמרו אנו ג"כ שייכים לתורה וראויים אנו לשכר הזה.

והאריך בזה מרן הרי"ז הלוי [יהודי הגר"ז על התורה סימן ר"כ] בשם הגר"ח, וז"ל, והדבר מופלא ותמוה, וכי כשיבואו לעתיד לבא לדין, למקום שכולו אמת יטענו שמה שעשו הכל בשביל ישראל שיתעסקו בתורה, וכי אין לך שקר וגסות לטעון שמה ככה, וגם עונים ומשיבים להם שלצורך עצמן עשו כן, ויש יש בזה שאלה ותשובה לדון ולדבר אתן ע"ז. ואמר הגר"ח זצ"ל ע"פ מה דאיתא במדרש בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית, והיינו דבריאית כל העולם הוא בשביל התורה. והנה כתב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות וז"ל, ונשאל בכאן שאלה אחת והיא, שיוכל אדם לומר אתם כבר אמרתם שהחכמה האלקית לא המציאה דבר לריק אלא לענין, וכי כל היצורים שמתחת גלגל הירח הנכבד מהם הוא האדם, ותכלית היות האדם לצייר לנפשו המושכלות, וא"כ מדוע המציא הקדוש ברוך הוא כל האנשים אשר לא יציירו מושכל לנפשם, ואנו רואים שרוב בני אדם ערומים מן הערמה ורקים מן החכמה מבקשים התאוה, ושהאיש החכם המואס בעולם הוא יחיד בין רבים, לא ימצאו אלא אחד בדור מהדורות. התשובה ע"ז שהאנשים ההם נמצאו לשתי סבות האחת להיות משמשים להאחד ההוא וכו', ואין בחיי מתושלח מה שיספיק ללמוד אלו המלאכות שהאדם מצטרך במחיתו לכולם צורך מוכרח, ומתי יהיה מוצא פנאי ללמוד ולקנות חכמה, ע"כ נמצאו שאר בני אדם לתקן אלו המעשים הצריכים אליהם במדינה כדי שימצא החכם צרכו מזומן ותתישב הארץ ותהיה החכמה מצויה וכו', ואם יאמר איש, שהרי אנו רואים שוטה וכסיל והוא שוקט בעולם לא ייגע בה, ואחרים עובדים אותו ומתעסקים בעסקיו, ואפשר שיהיה המשתמש בעסקיו איש חכם ונבון, ואין הדבר כאשר יחשוב שמנוחת הכסיל ההוא כמו כן עובד ומכין הטוב ההוא לאיש אשר חפץ הבורא לתת לו, שאף על פי שהוא נח ברוב ממנו או רכושו, יצוה לעבדיו לבנות ארמון כליל יופי ולנטוע כרם חשוב כמו שיעשו המלכים וכל הדומה להם, ואפשר שיהיה הארמון

ההוא מזומן לאיש חסיד יבוא באחרית הימים ויחסה יום אחד בצל קיר מהקירות ההם, ויהיה לו סיבה להנצל ממות שאמר (איוב כ"ז) רשע יבין וצדיק ילבש, או יקחו מהכרם ההוא כוס יין יום אחד לעשות ממנו צרי הנקרא תריאקה וימלט בו מן המות איש תמים ושלם אשר נשכו האפעה, וכן מנהג הקדוש ברוך הוא וחכמתו אשר העביר בה הטבע עצות מרחוק אמונת אומן וכו', והסיבה השנית במציאת מי שאין בו חכמה מפני שאנשי החכמה הם מעטים מאוד וכו', וע"כ נבראו ההמון לעשות חברה לחכמים שלא ישארו שוממים וכו'. עכ"ל.

הרי חזינו דכל הנהגת העולם והכל מה שנעשה בין בקרוב ובין מרחוק הכל נעשה בשביל התורה ולומדיה, שיבואו ביום מהימים ויהנו מזה, ומסילת הברזל שנשללה מפטרבורג לברלין, הרי הוא בשביל שבן ישיבה יוכל בנקל לנסוע לוולאזין, (ואשר נסלל לפני שנים רכבת לולדיסטוק במזרח הרחוק, הרי בטוח הוא שתכליתו הוא, במה שבני תורה שנסעו במלחמה זו לשאנחי, יהא להם דרך נוחה לנסוע, כי רק בשבילם נעשה זה, והבן. ונוסיף אנו בדורותינו שכל המהפכה הדיגיטלית לא נועדה אלא לישראל שיעסקו בתורה, כי אדם יכול היום ללמוד בשלוח בתוך ביתו בלי צורך לצאת לסידורים וקניות ובנקים ורשויות שלטון למיניהם, כי הכל נעשה ברגע במקש המחשב או שיחת טלפון, ויכול הוא לעיין בכל ספר ובכל ספריה ובכל כתב יד כשהוא יושב בביתו, ויכול הוא לשמור על קדושת עיניו בלי להסתובב במקומות מפוקפקים, אבל אומות העולם עשו הכל להנאתם, ולקחו את זה למקומות ההפוכים לגמרי מן הקדושה ואדרבה, ולעיתים יבקשו שכר על קדושת תלמידי החכמים) ואם אנו אין מבינים אך זה אבל הקדוש ברוך הוא עצות מרחוק, ואשר במשך הזמן בא הדבר אל תכליתו, דהכל הוא רק בשביל התורה ולומדיה, ואין דבר אשר יהא ריק מבלי תכלית זה, וזהו אשר יבואו אומות העולם לעתיד לבוא ביום הדין לטעון שכל מה שעשו עשו בשביל ישראל שיתעסקו בתורה, שהרי תכלית מכוון הכל הוא בשביל זה, וע"ז יאמר להם הקדוש ברוך הוא דכל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, אם דזה נכון שתכלית המעשים בשביל ישראל אבל הם שעשו לא עשו בשביל זה אלא לצורך עצמם. ע"כ.

ומעין זה כתב השם משמואל [פרשת וארא שנת תרע"ד] ויש לתמוה הרי לעתיד הוא עולם האמת ואין יחשבו האומות להטעות ולומר שכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, ועוד את מי יבואו להטעות הלוא להקב"ה שהוא יודע תעלומות לב הם מדברים, וע"כ אינם שוטים גמורים כ"כ, מה גם לעתיד. ועוד מה תשובה השיב להם הקב"ה כלום יש בכם מגיד זאת, הלוא די באמרו כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, כי הם לא אמרו כלל שלמדו תורה שיצטרך להשיבם זה,

ומלשון זה משמע דאילו היה בהם מגיד זאת היו צודקים בטענותיהם. ונראה לפרש עפ"י שאמרו ז"ל הרי שנפל סלע מחיקו ומצאו עני ונתפרנס בה הרי זה מתברך עליה. והנה ידועים דברי הרמב"ם שכל התעסקות העולם הוא עבור ירא שמים אחד וכמה שנים יטרחו לבנות ולנטוע והכל כדי שבאחד הימים יעבור ירא שמים אחד באותו המקום וימצא בו מנוח. א"כ זו היא טענת האומות. כולם לא עשינו אלא בשביל ישראל, היינו סוף כל סוף הי' בשביל שיתעסקו ישראל בתורה, ופירש"י שיהי' להם פנאי שמוצאין להשתכר בשוק ומוצאין מזונותיהן וצרכיהן בלי טורח ומתענדן במרחצאות. ובאמת כך הי' סוף כל סוף אלא שהם לא כוונו לזה. וגם הם אינם כ"כ טפשים להטעות את הקב"ה ולומר שכווננו עבור ישראל, אלא שטענתם סוף כל סוף כל מה שעשו הוא בשביל שיתעסקו ישראל בתורה כדברי הרמב"ם ז"ל, ובשביל מה שלא כווננו לזה אין ראוי לקפח שכרם כמו נפל סלע מחיקו ומצאו עני והתפרנס בו ה"ז מתברך עליו. וע"ז השיבם הקב"ה שוטים שבעולם, כי שומה הוא שאינו יודע להבדיל דבר מדבר שבעיניהם הכל שוה בין כווננו לזה בין לא כווננו, הלוא לצורך עצמכם עשיתם, כלום יש בכם מגיד זאת, היינו דמדה זו לקבל שכר על מעשה אף בלי כוונה כמו שנפל סלע מחיקו כנ"ל מדה זו נוהגת רק בישראל שקבלו את התורה וכנ"ל, שזה הוא הבטחת ולקחתי אתכם לי לעם, שבשביל שהם נמשכין אחר התורה ומצוותיה אף בלי שכל, לעומתם זכו שעשייתם אף בלי השכל והכוונה יקבלו עליהם שכר, אבל לא הבלתי מגידים את זאת:

ובמקום אחר [ראש השנה שנת תרע"ה] הוסיף עוד ביאור מדוע אין טענות העמים מתקבלת, וז"ל, יש לפרש על פי מ"ש הרמב"ם שכמה בנינים בעולם וכמה מלחמות שהשי"ת מסבב בעולם הכל בשביל צדיק אחד שיעבור דרך עליהם וימצא מנוח, א"כ י"ל שזוהי טענתם לעתיד אחרי שיתגלה פני הלוט הלוט יתראה לעין כל שהכל נעשה לצורך ישראל, אף שהם לא כווננו לזה, מ"מ מאחר שנעשתה בהם כוונת הבריאה שנבראו להיות לצוות לזה, א"כ זה שלימותם וראויים לקיבול שכר כמו שלימות הבהמות שנעשה בהם צורך האדם כאמרם ז"ל (ברכות י"ז). סוף בהמה לשחיטה שאיתא במפרשים שזוהי תכליתן ושלימותן להיות למאכל אדם, אף שאינן מתכוונות לזה, מ"מ זוהי שלימותן, כן נמי האומות מה שסוף סוף היו לצוות לישראל א"כ זוהי הגעת שלימותם, וע"ז ישיב להם השי"ת אילו לא היתה לכם כוונה נגדית אה"נ, אבל אתם הרי היתה לכם כוונה נגדית, וכעין שכתב הר"ן ר"ה (כ"ח). בהא דמצוות א"צ כוונה, דאם היתה לו כוונה להיפוך מגרע גרע:

והואיל ויש בזה דברים יסודיים ביותר שיש בו הרבה מעיקרי האמונה והבנת הנהגת הבורא עם עמו ועם

העמים, צריך להרחיב בזה את הביאור, וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות [מסכת ברכות פרק ט' משנה ה'], כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדו.

הנה פשוט כי הגוים לא עסקו בתורה, ולדעה אחת אף אסורים לעסוק בה, ומה הם באים כולם ליטול שכר, ועוד אף אחד מהם באמת לא טוען שהוא עסק בתורה, אלא רק התעסק בענייני העולם כדי שיעסקו ישראל בתורה, ועוד מה זה שבאים כולם בערבוביא, ואיך באים רומי שהחריבה את הבית ופרס ששיעבדה בישראל וגזרה להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים לקבל שכר ולטעון שהכל בשביל ישראל, ומה הוא לשון שוטים שבעולם, מדוע זו שטות, ולמה נותן להם מצות סוכה דוקא, ומה הוא ענין השחוק ששוחק עליהם באותו יום, שהוא היום היחידי שהוא משחק על בריותיו, מה נשתנה היום הזה מכל הימים, ועוד דקדוקים שיש לדקדק בדברי חז"ל הקדושים ורמזותיהם.

והנה פשוט שמה שבאו הגוים ליטול שכר עסק התורה, לדעתם הוא כמו יששכר וזבולון, שגם מי שמחזיק תלמיד חכם שיוכל ללמוד הרי הוא כאילו עוסק עצמו בתורה, ואמרו חז"ל במסכת כתובות [ק"א ע"ב] אמר רבי אלעזר עמי הארצות אינן חיים שנאמר מתים כל יחיו וגו'. תניא נמי הכי מתים כל יחיו יכול לכל ת"ל רפאים כל יקומו במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר. אמר ליה רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי ההוא במרפה עצמו לעבודת כוכבים הוא דכתיב אמר ליה מקרא אחר אני דורש דכתיב כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו. כיון דחזייה דקמצטער אמר ליה רבי מצאתי להן תקנה מן התורה ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלת אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה כיוצא בדבר אתה אומר לאהבה את ה' אלהיך ולדבקה בו וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. ע"כ. דהיינו דאכתי מדובר בעם הארץ שנשאר עם הארץ, ואף על פי כן זוכה לקום לתחיית המתים וטל תורה מחייהו כאילו למד הוא עצמו, ופשוט שזה בפועל ממש, דאחרת כיצד יקום זה בתחיית המתים, כשאין בו טל תורה. ואם כן מחשבתם שהם שותפים הלימוד התורה של עם ישראל כמו שביארו המפרשים שהבאנו, ומשיב להם הבורא שאין להם חלק בתורה כלל, ולכן לא שייך לייחס להם שותפות בזה, דאם

היה להם חלק בלימוד התורה עצמו באמת היה אפשר לייחס להם חלק בתלמוד התורה של עם ישראל. ומה שהחריבו הם את בית המקדש, לעתיד לבא יתגלה לעיני כל כי היה זה לטובתם של ישראל, שכיילה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים והצילם, וכן כל השעבודים של העמים היו בגזירתו יתברך לייסר את ישראל להיטיבם באחריתם, וממילא אין בזה עוון, אלא אדרבה, מגיע על זה שכר, דגם הרופא המכאיב לחולה בניתוח ומציל את חייו נוטל הוא את שכרו משלם....

וכאן צריך לבאר את עומק הויכוח שיש כאן, ומה ההוה אמינא שיש לאומות העולם ומה עונה להם הבורא, כי באמת מדוע לא יהיה להם חלק, וכבר אמרנו שאפילו עם הארץ גמור שאין בו שום ריח תורה זוכה לקום בתחיית המתים הואיל וההנה תלמיד חכם מנכסיו.

והנה כל המשא ומתן בזה נמשך עד ביאת גואל צדק ועד בכלל, כי האומות אינם מבינות את החילוק בינם לבין עם ישראל, כי אנחנו בני אדם כמותם, בעלי צרכי גוף ובשר כמותם, גם להם חכמה ובינה ומותר האדם על הבהמה, רק אנחנו קיבלנו תורה והם לא, ואדרבה, הם לא קבלו עליהם דבר שחששו שאינם יכולים לעמוד בו, ועם ישראל בפזיזותו אמר נעשה ונשמע, כמו שאמרה הגמרא במסכת שבת, אבל אינו אלא פזיזות, ואין הם מבינים את עומק הענין, וממילא עם ישראל קיבל ולא קיים, אין הוא עדיף עליהם, אדרבה, מי גרוע ממי, מי שקיבל על עצמו להיות עבד בבית המלך ושם מרד בו, או זה שלא נכנס כלל לצרה זו לדעתם, פשוט שהראשון גרוע יותר, אל תתקרב ואל תמרוד.

אבל האמת היא שאמנם כולנו נבראנו בצלם, אבל עם ישראל הוא דבר אחר לגמרי, וכמו שכתבו בספרים שיש חמש דרגות, דומם, צומח, חי, מדבר, וישראל, וכמו שאי אפשר להשוות את החי למדבר ואת הצומח לחי, כך אי אפשר להשוות את המדבר לישראל, ואין זו דרגה בעלמא זו למעלה מזו, אלא מציאות אחרת לחלוטין, ועומק המציאות הזו כתובה בתורה בלשון [דברים י"ד, א'] בנים אתם לה' אלקיכם וגו', ואסר שם הכתוב לקרר קרחה על מת וכו', וכתב שם אור החיים הקדוש לבאר וז"ל, צריך לדעת מה טעם סמך מאמר בנים אתם למאמר תתגודדו, נראה שנתכוין לומר שבמיתת איש אין אבידה למת, אלא הרי הוא דומה לאדם ששלח בנו לסחורה לעיר אחרת, ולימים שלח האב אחר בנו, ואין העדר הבן אלא מן המקום שהלך משם, אבל על כל פנים ישנו, ואדרבה לטוב לו שחזר הבן אצל אביו שהוא מקור החיים, ועל זה אין לנו להתגודד ולשים קרחה, מה שאין כן העכו"ם שלא נקראו בנים לה', והוא אומר אתם, לשלול שאר האומות, שעליהם ידו הדווים ביום מיתתם שמתים מיתה שאינם עוד בנמצא בין החיים. ע"כ. וכמו שהקשר בין אדם ובנו הוא קשר שלא יכול

להשתנות, ולא שייך לומר שחבירו של אדם, יהיה אשר יהיה הוא כמו בן או חצי בן, כי הוא דבר אחר לגמרי, בן הוא גם הדבר הזה כאן, עם ישראל הוא כביכול חלקו של הבורא, קב"ה וישראל ואורייתא חד הוא, ומה שקבלנו את התורה הוא כי היא שייכת אלינו, וחלק ממנו, כי הם חיינו ואורך ימינו כפשוטו ממש, ואמרנו נעשה ונשמע לא מחמת פזיזות ח"ו, אדרבה, מחמת הקשר הפנימי הנוצר בקרבנו לבוראנו יוצרנו אבינו מלכנו, ולכן מצוה התורה ואהבת את ה' אלקיך, מה שייך לצוות על אהבה, וכי אפשר לכפות על אדם לאהוב מאכל שהוא שונאו, או לאהוב את שונאו, אלא האהבה נמצאת בטבע של היהודי, ולכן כל אחד מישראל מסוגל למסור נפשו על קדושת ה', ונצטוו להסיר את המונעים את האהבה הטבעית מלצאת... וכך היא גם קבלת התורה, מה שאמרנו נעשה ונשמע היה כי התגלתה הפנימיות האמיתית שהתורה היא חלק מאתנו והיא חיינו, מה שאין בן אומות העולם שואלים פרטים, מה כתוב בה, מתאים לי או לא, כמו פועל שכיר שבא לעבוד באיזה מקום ובדק אם העבודה מתאימה לו, כי התורה אינה חלק מהם, ובאמת אינה ראויה להם, כי התורה היא שכלית ואינה מתחברת במי שאינו מינה.

ולכן אנו רואים דבר פלא, שכמה שהאדם גדול יותר, כן הוא מרגיש יותר שלא עשה כלום בעבודת בוראו, כי מחמת שאנו כביכול אחד עם אבינו מלכנו, כמה שאנחנו מתקרבים יותר אנחנו בטלים אליו יותר, ומי שמרוחק יותר בטל פחות, ולכן משה אדון הנביאים מבחר האנשים היה העניו ביותר מכל האדם שעל פני האדמה, והוא שאמר הכתוב לא מרבה מכל העמים חשק ה' בכם וגו' ואמרו חז"ל [חולין פ"ט ע"א] אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר לפני ואנכי עפר ואפר למשה ואהרן אמר ונחנו מה לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש אבל עובדי כוכבים אינן כן נתתי גדולה לנמרוד אמר הבה נבנה לנו עיר לפרעה אמר מי ה' לסנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות וגו' לנבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב להירם מלך צור אמר מושב אלהים ישבתי בלב ימים.

והוא הביאור כאן מה שכל הגוים באים בערבוביא, כי כגודל ריחוקם מהבורא כך הם חושבים שמגיע להם פרס גדול... והיות שאף אחד לא יכול להכיר בחסרוננו הרי הוא חושב שהוא בראש, וכך גם חבירו, וממילא לא שייך סדר או דרך ארץ, אבל באמת לכל אומה יש דבר מיוחד שהוא תפקידה בבריאה, ועל זה טענתה שמגיע לה שכר, וצריך להשיב לכל אחת לפי שטותה, ולכן נכנסים לחוד.

ולכל אחת מהאומות עונים מי בכם יגיד זאת, וכי יש לכם עסר בתורה, כי ישראל שהם אחד עם התורה, ממילא כל פעולה שלהם שמועילה לתורה נחשבת

לזכותם, כמו בגוף האדם, שאם הקיבה לא תעכל גם הלב לא יוכל לעבוד, כי הכל גוף אחד, כן הדבר הזה בתורה ועם ישראל, אבל אומות העולם אצלם התורה זה דבר חיצוני, וממילא אין פעולותיהם הסתמיות מתייחסות לתורה אף על פי שבפעל הועילו לתורה, כמו האדם שלובש בגד חם, שאין הבגד משפיע על מהות אברי האדם שמתחממים ממנו, רק באופן חיצוני, כן הדבר הזה בענין של עסק התורה.

אמנם אומות העולם עדיין אינם מבינים את עומק הענין, וחושבים שהוא להיפך, לא שקבלת התורה היתה בגלל שאנו בנים למקום, אלא להיפך, שקבלת התורה היא גרמה להחשב לבנים, כי אינם משיגים את פנימיות הדבר, סוד האהבה שאוהב הקב"ה את ישראל, וכמו שאמר הכתוב [מלאכי] (א) משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי: (ב) אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו הלוא אח עשו ליעקב נאם ה' ואהב את יעקב: (ג) ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר. דהיינו דאין טעם באהבה, אח עשו ליעקב והיה ראוי לאהב את שניהם או לשנא את שניהם, ואף על פי כן ואוהב את יעקב. ולכן הם מבקשים להצטרף גם כן אל הבנים... והקב"ה שאינו בא בטרוניא עם ברייתו רוצה להוכיח להם שבטבע אינם בנים, ולא מחמת אי קבלת התורה, ונותן להם מצוה שאין בה טירחא, אין בה חסרון כים, וכל כולה גילוי אהבת ה' לבניו, מצות סוכה, המצוה היחידה שאדם מתנהג בה בהנהגת הבית הרגילה הגשמית, אוכל ישן וכו', תשבו כעין תדורו, והכל בצילא דהימנותא, ומובן לכל אחד שאורח לא יסתובב בבית מארחיו בבגד לא הולם שהולך הוא לישון בו, ורק בנים שהוא בית הוריהם מרשים לעצמם להתנהג שם כבביתם וגם הדבר מובן מאיליו מצד הוריהם, כי הוא ביתם. וכשכל אחד מבטט בסוכתו ויוצא, איגלאי מילתא שאין זה ביתו... מה שאין כן ישראל שאף שצריכים לצאת מן הסוכה מצטערים הם על הפרידה....

ורבינו המהר"ל ביאר יותר במהות מצות סוכה, דהטעם שבחר במצוה זאת הוא דבר מופלג, וזה כי הם אומרים שגם הם ראויים אל התורה השכלית הבלתי טבעית ולכך אומרים המצוה שהיא מורה על שהאדם יוצא מטבעו היא מצות סוכה, שהאדם יוצא מבית שהוא בית טבעי ויוצא לשבת בסוכה ובודאי דירת ארעי הוא כי האדם כאשר יוצא מדירתו הטבעית, אז האדם אין דירתו בתחתונים כמו שהיה קודם, ומפני כך עושה האדם סוכה עליו, כפי אשר האדם הוא יושב בצל עליונים. ודבר זה הוא דירת עראי, כי אין לאדם שם דירת קבע. לפיכך אמר להם שאם הם ראויים לתורה, אז יש להם לקיים מצות סוכה לצאת מדירת קבע שהיא דירה טבעית ולישב בצל סוכה. ומפני כי כאשר הוציאו ממצרים, ההוצאה היה שלא בטבע ומנהג של עולם, אומר הכתוב (ויקרא כ"ג) כי בסוכות

ואמרו עוד דאיכא דמתני להא דרבי יצחק אהא, דתניא, רבי יוסי אומר לעתיד לבא באין עובדי כוכבים ומתגיירין וכו' אלא שנעשו גרים גרורים, ומניחין תפילין בראשיהן, תפילין בזרועותיהם וכו' כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג וכו' וכל אחד מנתק מצותו והולך וכו' והקב"ה יושב ומשחק א"ר יצחק אין לו להקב"ה שחוק אלא אותו היום בלבד.

וביאר רבינו המהר"ל ז"ל, דע כי כל האומות יש להם קירוב אל השם יתברך מצד שהם ברואיו, ולפיכך כאשר עתיד להגלות משיח צדקינו, ויראה גדולתו ומעלתו הם רוצים להתדמות לישראל ומניחין תפילין בראשיהם וכו'. כי אלו מצוות הם שייכים אל האדם קרובים אליו, שהם בגופו ובבגדו ובבית שלו, וכאלו אמר שהם מתלבשים בטלית של ת"ח הם ישראל. ע"כ. דהיינו כנ"ל בדעה הראשונה, דאין הם תולים את ענין הגרים בדבר פנימי, אלא בפעולות חיצוניות, אבל האמת שגר הוא דבר אחר לגמרי, ולא בכדי הגרים מתגיירים, וכמו שאמרו חז"ל בפסיקתא [פרשה מ"ג], והיו אומות העולם מביאים את בניהם אצל שרה שתניק אותם לקיים מה שנאמר הניקה בנים שרה ויש מהם שהיו מביאים את בניהם באמת שתניק אותם ויש מהם שהיו מביאים את בניהם לבדוק אילו ואילו לא הפסידו, א"ר לוי אילו שבאו באמת נתגירו, זהו שאמר הניקה בנים שרה, מהו הניקה בנים שנתבנו בישראל, ואילו שבאו לבדוק אותה אמרו רבותינו נתגדלו בעולם הזה פרקופאות, וכל גרים המתגיירים בעולם וכל יראי שמים שיש בעולם מן אותם שינקו מן חלב של שרה. ע"כ. וגם כאן הוא כנ"ל, דמתגלה שהכל חיצוניות בעלמא והרי זה כקוף המחקק האדם שאינו אלא שחוק, אבל לא יתגלה הדבר הזה בעולם ואפילו לאומות עצמם רק אז, ולכן רק אז יש שחוק לפניו.

וכמו שאמרנו דבר זה נוהג עד ביאת הגואל ועד בכלל, דהאומות טוענות מה נשתנו אלו מאלו, וקודם ביאת הגואל מתגלה כי רק ישראל הם הנקראים בנים למקום, ובין כך ובין קרויים לו בנים, ורק הם הראויים לתורה ולגלות כבוד מלכותו, בביאת גואל צדק במהרה בימינו.

דף ג' ע"א

לומר שאף על פי שמקיימין אותם אין מקבלים עליהם שכר.

אבל לשון הברייתא הביא רב יוסף היה עמד והתירן להם, ואיך מתיישב לשון זה, ועוד קשה דהא ודאי אין הקב"ה מקפח שכר בריה, וקחזינן דיהיב שכר לאומות בעולם הזה על דבר טוב שעושין. וכתב הבן יהודע לבאר, דידוע דכל המצות אף על פי שנעשים בדברים גשמיים הם פועלים ברוחניות למעלה. יען שכל מצוה ומצוה יש לה שורש למעלה ברוחניות דהנגלה שלה הוא בגשמיות

הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם ממצרים, כי לא היו ראויים לשבת בבית שהוא דירה טבעית, רק בסוכות שהוא יציאה מן דירת הטבע, כמו שהיו בזמן ההוא תחת רשות הקדוש ברוך הוא ובצלו, כך יעשה סוכה לא דירת בית שהוא דירה טבעית, והטבעי הוא גשמי והוא נבדל מן השם יתברך שהוא בלתי גשמי. וזה אף למאן דאמר שהיו סוכות ממש, וק"ו לר"א שהיו ענני כבוד ממש, והיו יושבים לגמרי תחת שמירתו, כי כאשר האדם יוצא מדירת טבעו יש לו הגנה ושמירה מן השם יתברך ואי אפשר בזולת זה.

וכאשר עושים הם המצוה הזאת מוציא החמה מנרתיקה וכל אחד מבעט בסוכתו, כי אין האומות סובלין דבר זה ליצאת מביתם הטבעי, להיות יושבים בסוכה תחת אויר השמים ובשביל כך אין ביתם טבעי לגמרי. אבל האומות כל הנהגתם טבעית ותחת זה הם יושבים, וכאשר בא להם דבר שהוא כנגדם שהוא בלתי טבעי, הם מבעטים מצד שיצאו ממחיצתם הטבעית, כי אין דבר זה ראוי להם מצד עצמם ליצאת מן הטבע. אבל ישראל מיוחדים בזה שיצאו מן הטבע, כי יש לישראל מדריגה נבדלת מן הטבע הגשמי. ואף על גב שהם גם כן טבעיים קצת שאין האדם מלאך, והם פטורים מן הסוכה לפעמים כאשר המצוה הוא כנגד הטבע, ולכך מצטער פטור מן הסוכה. מ"מ אין מבעטים מפני שהם חפצים ואוהבים ליצאת מן הטבע רק שאי אפשר להם, אבל להיות בועטים בו דבר זה אינו. אבל האומות בועטים כי הם אינם רוצים כלל בדבר שהוא חוץ לטבע, כי הם טבעיים לגמרי לכך אין רוצים בדבר שהוא חוץ לטבע. וזה מורה כי אין ראוי להם כלל התורה, שכל התורה בלתי טבעית כמו שאמרנו.

ואז הקדוש ברוך הוא שוחק עליהם השחוק הזה, כי נראה בטבע העולם שאין השחוק רק על דבר שהוא היפך הנהגה הטבעית, שזקן וזקינה מולידים בן למאה ותשעים שנה, על זה אמרה שרה צחוק עשה לי אלקים, וגם אין בני אדם צוחקים רק ממה שהוא היפך השכל, אמנם הקב"ה אינו שוחק כי הוא כלל המציאות שהרי הוא בראה, ועל פי רוב השחוק של בני אדם אינו שוה, כי האנגלי צוחק מהנהגת הצרפתי והצרפתי מהנהגת האנגלי, וכל האומות כולם מהנהגת ישראל, כדאיתא במדרש איכה, כי הם אינם מבינים את הנהגה ונראית להם כהנהגה משונה, אבל אצל העם השני אין הנהגה זו משונה... ולכן אצל הקב"ה אין השינויים שחוק, כי לכל דבר יש סיבה ואצלו כביכול אין הבדל בין טבע לשלא כדרך הטבע, אבל על דבר כזה שאין בו אמת כלל ומתגלה, שהאומות משוים עצמם לישראל וחושבים שהם כמותם, זהו שחוק גמור, כמו שבני אדם צוחקים מהצגה שעושה קוף שמחקה בני אדם או תוכי שמדבר כבן אדם.

והסוד שלה ברוחניות, וכמ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוק [שמות כ"א א'] ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם, שכל מצוה וכל דין שרשו פתוח אל מים העליונים, וכל המקיים מצוה אחת ומשפט אחד מגיע ומעיר שרשו העליון וקונה לו פרקליט ומלאך אחד, כי קיום המצוות מעורר תוכיות המצוות למעלה ומוריד שפע רוחני וקדוש וכו', ע"ש, ולכן אמרו ז"ל שכר מצות בהאי עלמא ליכא, אלא היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, וקאי זה על שכר של הפעולה שפעל ברוחניות ולכך צריך שיהיה השכר בעולם הרוחני לא בעולם הזה הגשמי, אך ימצא בעולם הזה שכר מה בשביל פעולה הגשמית:

והנה ידוע מה שפועלת המצוה ברוחניות למעלה אף על פי שהיא נעשית בדבר גשמי למטה, היינו כי השי"ת עשה קשר ודיבוק במעשה הגשמיות של המצוה עם הרוחניות אשר למעלה, וזה הקשר נעשה ע"י הדבור שיצא מפיו יתברך בעת שצוה על אותה המצוה, ומאחר שצוה לבני נח בשבע מצוות, הנה דבורו יתברך שצוה בשבע מצוות עושה קשר ודיבוק במעשה הגשמי של שבע מצוות עם הרוחניות שלמעלה, ונמצא לפי זה גם ממילא יש להם שכר בעולם הבא מצד זה, אמנם מאחר שהם נצטוו בשבע מצוות ולא קימום עמד והתירן להם, כלומר התיר הקשר והדיבוק שהיה בין פעולה של דברים הנגלים ובין הרוחניות, וממילא אין נעשה ע"י מעשיהם התחתונים פעולה ברוחניות כלל, ונמצא שאין להם שכר בעולם הבא שהוא שכר רוחני ואמיתי, ורק משום דאין הקב"ה מקפח שכר בריה נותן להם בעולם הזה שכר בשביל פעולה הנגלית שהיא בגשמיות ואין זה שכר אמיתי, ולזה אמר רבינא שאין מקבלים עליהם שכר, דהיינו שכר הרוחני האמיתי, וז"ש רב יוסף עמד והתירן להם, ר"ל שהקשר שהיה בין פועל הגשמי לפועל הרוחני התיר אותו, ועי"כ אין עושים פועל רוחני, וממילא אין להם שכר נצחי, כי הטוב שעושים למטה הוא ריקן ואין בתוכו נשמה שהוא הרוחניות.

וממילא נבין נמי דמה שאמר רבי מאיר שאפילו נכרי שעוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, היינו בעולם הזה קאמר, מפני שאין הקב"ה מקפח שכר בריה ונותן לו שכרו בעולם הזה להיות בערך כהן גדול, ודייקי לה מדכתיב אשר יעשה אותם האדם והי בהם, דקאמר האדם בה"א, כי אדם בלא ה"א הוא כינוי לישראל דוקא, כמ"ש רז"ל על פסוק אדם אתם [יחזקאל ל"ד ל"א] דאתם קרויים אדם, ואין העכו"ם קרויים אדם, אך קרויים האדם כמ"ש התוספות [ד"ה כהנים].

א"ל הקב"ה אני מעיד בישראל שקיימו את התורה כולה.

כתב הבן יהוידע, נ"ל בס"ד שבדאי ידע הקב"ה שהם ישיבו כלום יש אב מעיד על בנו, ולכן אמר להם אני

מעיד, כדי שהם יהיו מודים בפייהם שישראל יש להם דין בנים, דאז מהניא להו תשובה, אפילו דאי אפשר שלא יחטאו ולא תתקיים בהם מאמר החכמה והנבואה שאמרו נפש החוטאת היא תמות וחטאים תרדף רעה, וכיון דהם מודים שיש לישראל דין בנים, נמצא הקטיגור נעשה סניגור, הרי הם חשבו להשיב תשובה שהיא רעה לישראל, ולא הרגישו שבתשובה זו יוצא טובה לישראל והעדות יש לה להתקיים מצד אחר. וגם מה שאמר להם יבאו שמים וארץ ויעידו, גם כן ידע רחמנא שישבו שהם נוגעים בעדות, ונמצא שהם מודים שהשמים והארץ קיימים בשביל ישראל, וא"כ לפ"ז אין קנין בשמים וארץ אלא לישראל, וכמ"ש באברהם אבינו ע"ה ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ [בראשית י"ד י"ט], אבל הם העכו"ם אין להם חלק ונחלה בשמים ובארץ. גם עוד ממילא מובן דאף על פי שיעקב ועשו חלקו העולמות, ועשו נטל עולם הזה, יש לישראל זכות בכל עושר וטובת עולם הזה מדין מציל מזוטו של ים, כיון דשמים וארץ קיימים רק בעבורם:

דף ג' ע"ב

י"ב שעות הוי היום וכו'.

בביאור מאמר זה מצאנו למהר"ל שביאר, כי יש דעות פילוסופיות שאמרו ח"ו עזב ה' את הארץ והוא מסולק מן התחתונים, ובמאמר הזה בא לבאר היפך דעתם וכונתם, כי הוא יתברך אינו מסולק מן העולם ורצונו מתאחד עם הנמצאים. וזה שאמר ג' שעות ראשונות יושב ועוסק בתורה, כי התורה היא סדר הנמצאים איך יהיו נוהגים. וכל סדר המציאות בכלל התורה, ודבר זה ידוע מאוד מדברי חכמים במדרש רבה (ב"ר פ"א) הקדוש ברוך הוא הביט בתורה וברא את העולם והתורה אומרת בראשית ברא אלקים ואין ראשית אלא תורה עד כאן, הרי כי התורה היא סדר הנהגת הנמצאים. ואין בזה ספק כי סדר כל הנבראים וכל העולם הוא בתורה, כמו שאמרו (אבות פ"ה) הפוך בה דכולה בה. אך שדבר זה שהוא סדר הנבראים רחוק מהשגת האדם, לכך אין מפורש בתורה דבר זה בפירוש רק בהעלם ובהסתתר, כי התורה שמה הדברים כפי מה שהם, הנעלמות נסתרות והגלויות מפורשות. כלל הדבר כי התורה היא סדר הנמצאים, והוא יתברך יודע סדר הנמצאים ואינו עוזב סדר שלהם, וזהו מה שנקרא שעוסק בתורה, כי אין התורה רק נמוס וסדר הנמצאים אשר הוא יתברך יודע. אבל דבר זה עדיין אינו קשר ישיר לנבראים, רק שהוא יודע הסדר שלהם. ובג' שעות שניות נתוסף החבור אל הנמצאים מה שהוא דן את הנמצאים, כמלך שדן את עמו. וגם זה עדיין אינו חבור גמור עליהם, דאין זה חבור גמור, מ"מ הדבר הזה הוא חבור במה אל הנמצאים בעצמם, מה שלא היה בג' ראשונות שלא היה לו חבור כלל אל הנמצאים בעצמם

שיחה וכו'.

כתב המהר"ל, פירוש, התורה נקראת מלוח, כמו שהמלוח יש לו טעם כך התורה יש לו טעם, והדברים בטלים אין להם טעם כלל רק הם דברים בעלמא. וידוע כי לימוד התורה נקראת אכילה בכל מקום, כי התורה היא פרנסת האדם. ואם האדם מחליף אכילת התורה שנקראת מלוח, בשביל שיח דברים בטלים שאין מפרנסים הנפש והם מאבדים הנפש, מאכילין אותו גחלי רתמים, ובמקום האכילה שהיא קיום שלו, נותנין לו דבר המאבד אותו, כמו שעשה שהחליף דבר שראוי שיתן לו הקיום, בדבר המאבד את האדם כך עושין לו ג"כ.

מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד מתים.

וכמה וכמה פירשו מן התורה ולא מתו, ואפילו מעולם לא התחברו לתורה ולא מתו, אלא ודאי לא מדובר על הגוף, על על האדם האמיתי שהיא הנשמה, וכתב המהר"ל דכשם שהים הוא המקום הטבעי לדג בפרט, והתורה נקראת מים בכל מקום שנאמר (ישעי' נ"ה) הוי כל צמא לכו למים, והאדם כמו הדג שאי אפשר לחיות הדג בלא מים וכאשר פורש מן המים מיד הוא מת, וכן הנשמה של אדם צריכה להיות עם התורה אשר נמשלה כמים, וערך אחד יש אל הנשמה הנבדלת עם התורה השכלית כמו ערך הדג אל המים, ולפיכך אמר תכף ומיד שפורש מן התורה מיד הוא מת.

וכן כתב הבן יהודע, מה שאמר מתים אין הכוונה על פרידת הנפש מן הגוף אלא על ירידת הנפש בשפל המדרגות דגם זה בכלל מיתה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל על מאמר רשעים בחייהם קרויים מתים וירידת נפשם לגהנם בעודם חיים בעולם הזה:

רק ידיעת הסדר. בג' שעות שלישית נתוסף החבור מה שהוא פונה אליהם לפרנס אותם, ודבר זה תוספת חבור, שלא היה בג' שעות שניות שהיה דן אותם שהוא נבדל מן אשר הוא דן, ודבר זה שהוא זן ומפרנס את הנמצאים, דבר זה שהוא פונה אל הנמצאים לתת להם קיום, הוא יותר חבור מן הראשון. אמנם בג' שעות אחרונות הוא משחק עם הליות, השחק הזה הוא הרצון לגמרי שמתאחד רצונו עמהם, הרי כי הקירוב אל הנמצאים מוסיף והולך, ועיין שם בדבריו באריכות, ואכמ"ל.

רביעית יושב ומשחק עם לויתן.

כתב הבן יהודע לבאר לשון זה, דנ"ל דלויתן הוא שם ותואר לצדיקים היושבים בגן עדן התחתון, ששם שוכנת הנפש בצורת גוף ממש כמו שהוא בהאי עלמא ורק חומר זך שאינו צריך לאכילה ושתייה, אלא נוזן מן ריח הטוב אשר בגן עדן, וכיון ששם מתלוח הנפש עם הגוף ביחד, משא"כ בגן עדן העליון, ששם אין הרוח או הנשמה מתלבשת בגוף ממש, לכך רק לצדיקים אשר בגן עדן התחתון יש שם ותואר זה של לויתן, שהוא לשון ליווי, שמתלויים הנפש והגוף ביחד בשלום ובמישור ובאהבה וחיבה, כי הגוף אינו חומר עכור, אלא חומר זך מעין הנפש, וענין השחק הוא ענין שעשוע שהקב"ה משתעשע עם הצדיקים בגן עדן כמאמר רז"ל בזוהר הקדוש בכמה מקומות, והענין הוא שימשיך להם הקב"ה שפע אור קדוש ממקור השמחה והחדוה, כדכתיב [דברי הימים א' ט"ז כ"ז] עוז וחדוה במקומו, כדי שיהיה להם שעשוע רב, ובודאי שאין שכל האנושי בעודו בגשמיות יוכל להשיג ולצייר מזה אור השעשוע הזה ואיך יהיה ומה הוא, ואשרי הזוכה לזה, והשי"ת יזכינו ברחמי הרבים אמן כן יהי רצון.

אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי